

I.V.P.-Feuerstein, ontwikkelend onderwijs/begeleiding in theorie en praktijk

door: Hans Jacobs en Emiel van Doorn

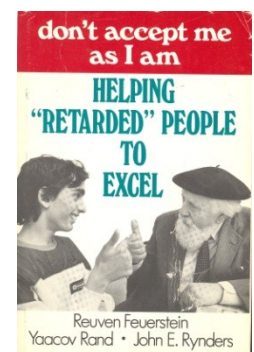
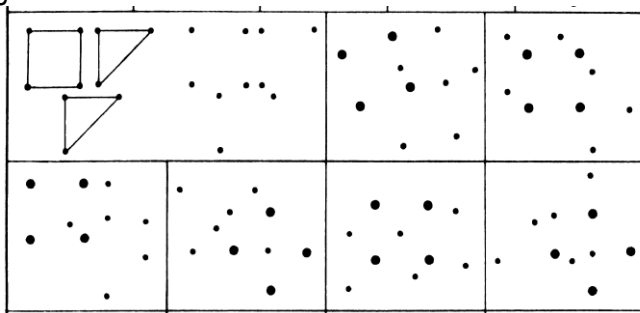
Inleiding

Aan het onderwijs, de opvoeding en de individuele begeleiding worden steeds weer nieuwe eisen gesteld: meer aandacht voor de persoonsontwikkeling, voor de functie van kennis, voor het leren leren, meer aandacht voor het inspelen op individuele verschillen, voor het zelfstandig leren werken tot het niveau van zelfregulerend werken toe. Door de geweldige snelheid waarmee maatschappelijke veranderingen zich afspelen vermindert de waarde van kennis als doel, terwijl kennis als gereedschap steeds belangrijker wordt. Kennis moet het gereedschap worden voor hedendaags en toekomstig maatschappelijk functioneren, voor verdere studie en persoonlijke ontwikkeling.

De omslag van kennis als doel naar kennis als gereedschap betekent voor kinderen/jongeren dat zij vooral moet worden toegerust met vaardigheden die hen in staat stellen zelfstandig nieuwe kennis eigen te maken. Tegelijkertijd stelt leren leren en kennis gebruiken in een veelheid van nieuwe situaties ook andere didactische eisen aan docent en begeleidingsvaardigheden.

Speciale programma's gericht op cognitieve training proberen op deze maatschappelijke vraag te anticiperen. Het Instrumenteel Verrijkingsprogramma (I.V.P.) ontwikkelt door Prof. Reuven Feuerstein is zo'n een praktische uitwerking van een cognitief trainingsprogramma.

In dit artikel zal ingegaan worden op de uitgangspunten van de methode en de toepassingsmogelijkheden van het I.V.P.-Programma voor het onderwijs en de individuele ondersteuning. Een bespreking van de uitgangspunten van de Feuerstein-methode kan niet los gezien worden van de ontstaansgeschiedenis van het programma.

Ontstaansgeschiedenis van de Feuerstein-methode:

Reuven Feuerstein werd in 1921 in Roemenië geboren. Hij begon zijn loopbaan als onderwijzer. In 1944 ontvluchtte hij zijn geboorteland en vestigde zich in Palestina. Na de erkenning van de staat Israël werkte hij voor de Youth Aliyah, een organisatie die belast was met de zorg voor de honderdduizenden kinderen en jongeren die Israël binnenkwamen.

Een van zijn taken was het onderzoeken van kinderen/jongeren op hun leermogelijkheden, teneinde ze te kunnen plaatsen binnen het onderwijs en de bedrijven. Opvallend was het grote verschil in intellectueel functioneren van deze kinderen ten opzichte van westerse leeftijdgenootjes. Feuerstein kon en wilde niet accepteren dat deze testresultaten een goede voorspeller zouden zijn voor toekomstig functioneren. Hij was ervan overtuigd dat kinderen/jongeren op een hoger niveau van functioneren kunnen worden gebracht. Vanuit die overtuiging ging Feuerstein op zoek naar de onderliggende factoren van het zwakke presteren van de onderzochte kinderen en naar wegen om de leercapaciteiten van kinderen te vergroten. Samen met Piaget en Rey, twee ontwikkelingspsychologen uit Genève, ontwikkelde hij het Learning Potential Assessment Device (L.P.A.D.), een leertest die onderzoekt in welke mate een individu weet te profiteren van aangeboden leerervaringen. Daarnaast ontwikkelde Feuerstein een programma om de leermogelijkheden van kinderen te verbeteren, het Instrumenteel Verrijkings Programma (I.V.P.).

Uitgangspunten van de Feuerstein-methode

Centraal in Feuersteins werk staat het begrip modificeerbaarheid (blijvende cognitieve verandering). Hiermee wordt de mogelijkheid van de mens bedoeld om zich aan nieuwe situaties aan te passen. Ieder mens is volgens Feuerstein in staat grotere modificeerbaarheid te verwerven, uit te stijgen boven zijn huidige niveau van functioneren en beter te gaan profiteren van aangeboden leerervaringen.

Feuerstein spreekt niet zozeer over de beïnvloeding van de intelligentie, maar kiest voor de beïnvloeding van de mate waarin kinderen en jongeren rendement halen uit aangeboden leerervaringen. In de veelal eenzijdige discussie rond het thema aangeboren - aangeleerd kiest Feuerstein voor een middenpositie.

- Aan de ene kant verzet Feuerstein zich tegen veronderstellingen die ervan uitgaan dat erfelijke en organische factoren als enige bepalend zijn voor de ontwikkelingsmogelijkheden van een individu. Een dergelijk uitgangspunt werkt zijns inziens een passief accepterende benadering van de omgeving in de hand. De aandacht gaat dan teveel uit naar het aanpassen van de omgeving, waardoor die omgeving weinig uitdaging meer biedt voor een kind/jongere om zich verder te ontwikkelen.
- Aan de andere kant ontkent Feuerstein niet dat erfelijke en organische factoren invloed hebben op de menselijke ontwikkeling, maar ziet deze factoren niet als onoverkomelijke hindernissen voor verdere ontplooiing.

Feuerstein ziet het als de opdracht van de opvoeding en het onderwijs om de persoonlijke ontwikkeling en het zich eigen maken van kennis en vaardigheden zo goed mogelijk te ontwikkelen. Dit alles met als doel kinderen/jongeren zodanig toe te rusten dat ze op volwassen leeftijd zo zelfstandig mogelijk kunnen leven en handelen in de samenleving en in de omgang met andere mensen. Hij bepleit dat bij deze opdracht de totale leef- en leeromgeving betrokken wordt. Ouders, leerkrachten en begeleiders leveren ieder hun bijdrage in de cognitieve, verbale, emotionele en sociale ontwikkeling van het kind/de jongere. Het betrekken van die totale leef-leeromgeving is wezenlijk in de visie van Feuerstein, waarbij hij in het geval van de omgeving van een kind met een ontwikkelingsachterstand extra nadruk legt op de cruciale rol die de opvoeder speelt. Feuersteins visie op ontwikkeling brengt de discussie rond de taak van het onderwijs (weer) in beeld. Hij kiest voor de actief modificerende benadering, in Nederland veelal actief ontwikkelend/passend onderwijs en/of vraaggerichte benadering genoemd.

Actief ontwikkelend onderwijs - passend onderwijs - mediërende begeleiding

In de actief modificerende visie op ontwikkeling staat de interactie tussen individu en sociale omgeving (leerkrachten, ouders, leeftijdgenootjes) centraal. Ieder individu ontwikkelt zich in een voortdurende wisselwerking met die omgeving. Echter, niet ieder individu haalt evenveel profijt uit die wisselwerking. Individuele verschillen worden mede bepaald door de mate waarin het individu leert profijt te trekken uit leerervaringen.

Feuerstein onderscheidt twee vormen van leren: de directe en gemedieerde leerervaring. Bij de directe leerervaring ontwikkelt het individu zich door ervaringen die het opdoet in direct contact met de omgeving. Het individu exploreert zijn omgeving en ontdekt aldooende hoe die omgeving in elkaar zit.

Echter, niet ieder individu ontwikkelt zich in voldoende mate door direct contact met de omgeving. Kinderen beleven gebeurtenissen en situaties vaak fragmentarisch en leggen uit zichzelf onvoldoende verbanden met eerdere leerervaringen. Feuerstein is van mening dat in feite ieder individu, eerst toegerust moet worden met algemene cognitieve functies alvorens te kunnen profiteren van interactie met de omgeving. Deze zo noodzakelijke functies doen kinderen/jongeren veelal op in nauwe samenwerking met een volwassene. De activiteit waarbij een volwassene doelbewust probeert deze cognitieve functies aan te brengen noemt Feuerstein mediatie.

Het is de uitdrukkelijke intentie van de volwassene -de mediator- om een aangeboden leerervaring van betekenis te voorzien. Enerzijds weet de mediator welke leerervaringen voor het kind belangrijk zijn, anderzijds kijkt de mediator naar de reacties van het kind en tracht door middel van zijn respons het leergedrag van de individu te stimuleren. Voortvloeiend vanuit deze voortdurende wederzijdse beïnvloeding leert het kind beseffen dat vele op zich zelf staande gebeurtenissen wel degelijk met elkaar in verband staan en ervaart het kind succes. Daarnaast trachten mediator en individu aan elkaar duidelijk te maken hoe het geleerde kan worden toegepast in andere situaties (andere moment, andere plaats, ander materiaal etc.). Op deze wijze ontdekt de individu hoe nuttig en zinvol het geleerde kan zijn voor zijn verdere ontplooiing.

Mediatie

Mediatie is een concept ontwikkeld door Vygotsky en berust op het sociaal-culturele uitgangspunt dat ieder mens het waardevolle om hem heen wil overdragen aan een volgende generatie. Feuerstein voegt aan dit concept toe dat niet ieder kind voldoende geleerd heeft profijt te trekken uit die cultuuroverdracht. Bij die overdracht neemt de mediator een centrale plaats in. De tussenkomst van de mediator is er primair op gericht bij de kinderen/jongeren bouwstenen voor het denken (cognitieve functies) en denkgewoontes aan te brengen die hen in staat stellen zich zelfstandiger, zelfbewuster en zelfverantwoordelijker in de wereld te begeven. Het inzicht dat deze cognitieve functies een belangrijke rol spelen in de cultuuroverdracht heeft direct consequenties voor het onderwijs/opvoeding/begeleiding. De aandacht richten op het stimuleren van de cognitieve ontwikkeling van de gemedieerde betekent dat vooral het onderwijs zich zal moeten bezinnen op de uitvoering van haar taak. Kinderen/jongeren willen toerusten met algemene cognitieve vaardigheden betekent dat men keuzes moet maken omtrent de didactiek en aangeboden materiaal. Maar bovenal zal men moeten erkennen hoe essentieel de plaats van de mediator is bij deze pedagogische opdracht.

Zoek de fout

Schrijf in elk vakje welke soort fout er gemaakt werd.

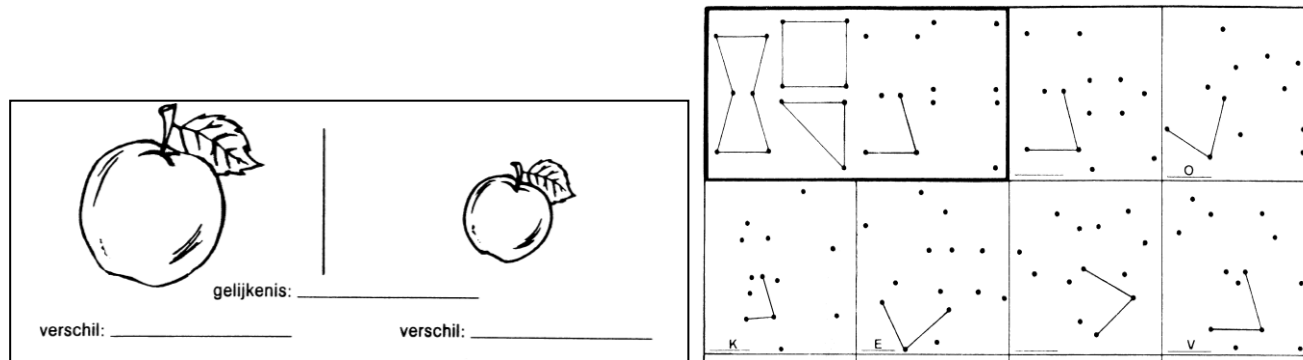
Gebruik hierbij de volgende afkortingen :

V = verkeerde vorm K = kleinere figuur
O = ontbrekende stip E = extra stip

Het Instrumenteel Verrijgings Programma

Het I.V.P. is een trainingsprogramma, geconstrueerd voor kinderen/jongeren die onvoldoende rendement weten te halen uit aangeboden leerervaringen. Hoofddoel is het verbeteren van het leervermogen en het verhogen van de leerefficiëntie van de individu. Dit wordt nagestreefd door gebruik te maken van een speciale interactiestijl, de mediatie, en door het op een systematisch wijze aanbieden van algemene cognitieve functies die bij deze kinderen onvoldoende ontwikkeld zijn. Het programma bestaat uit ruim 300 werkbladen, onderverdeeld in 14 clusters, ook wel instrumenteel genoemd. De werkbladen beogen niet het verschaffen van vakspecifieke kennis, maar het aanleren van cognitieve functies. De werkbladen dienen slechts als hulpmiddel voor de begeleider/leerkracht. Deze zal, gebruik makend van de mediatiestijl, trachten de belangstelling van de individu voor de opdrachten te wekken. Deze opdrachten zijn veelal vraagstukjes (zie afbeelding 1, 2, 3 en 4) met wisselende representaties zoals afbeeldingen, woorden en cijfers en zijn zodanig gekozen dat weinig of geen specifieke voorkennis nodig is om met het materiaal te werken. Gezien het feit dat het instrumentarium opklimmend is in moeilijkheidsgraad, zijn de werkbladen voor een brede doelgroep kinderen/jongeren toegankelijk. Zo zijn er vier instrumenten waarin geen of nauwelijks geschreven taal voorkomt. Meer nog dan het materiaal staat echter de wijze van werken van de mediator centraal. Mediërend begeleiden en mediërend leren vragen om een gezamenlijke inspanning van mediator en gemedieerde. De mediator zal de gemedieerde(n) behulpzaam zijn met het uitvoeren van de opdracht door middel van een dialoog met denkstimulerende vragen. Hij moedigt de gemedieerde aan, geeft feedback, laat de gemedieerde leren van fouten en succes en zorgt voor inzicht in het geleerde, een belangrijke voorwaarde om het geleerde te kunnen generaliseren naar andere situaties.

In deze (onderwijs)leersituatie staat voor de mediator het stimuleren van de cognitieve en verbale ontwikkeling van de gemedieerde centraal. De intentie is om de gemedieerde toe te rusten met algemene cognitieve vaardigheden. Het gaat dan bijvoorbeeld om vaardigheden als nauwkeurig waarnemen, leren vergelijken en classificeren, zich oriënteren in ruimte en tijd, verbanden leren zien als oorzaak en gevolg, planmatig werken en controlestrategieën hanteren. Belangrijk is dat de gemedieerde deze vaardigheden leert verwoorden. Door ze te verwoorden gaat hij gebruik maken van zijn voorstellingsvermogen, een belangrijke voorwaarde voor het logisch abstract denken. Dat voor het aanbieden van het programma weinig specifieke voorkennis vereist is, kan beschouwd worden als een voordeel. De inhoud van het programma is nieuw en uitdagend, lokt weinig negatieve faalervaringen uit en is zodanig opgebouwd dat de gemedieerde succes kan behalen. Door het materiaal en de wijze van aanbieden door de mediator, krijgt de gemedieerde weer plezier in leren en zal hij gemotiveerd raken om nieuwe schoolse taken aan te pakken. Ook de mediator zal door de training in het I.V.P. ervaren dat zijn didactisch repertoire vergroot wordt, dat kinderen/jongeren actiever meedoen en met meer plezier en meer kennis van zaken nieuwe problemen aanpakken.

Naast I.V.P.-Feuerstein zijn er inmiddels ook programma's gemaakt die zich baseren op de actief modifierende visie op ontwikkeling. Voorbeelden hiervan zijn het MISC (More Intelligent and Sensitive Child) van prof. Pnina Klein, CCYC (Cognitive Curriculum for Young Children) ontwikkeld door Prof. Carl Haywood en het Cognet programma van Prof. Kathy Greenberg.

Naast het LPAD The Learning Potential Assessment Device (LPAD) van Feuerstein heeft Prof David Tzurriel het Dynamic Assessment voor jonge kinderen ontwikkeld.

Tot slot nog enige kanttekeningen

I.V.P.-Feuerstein is een programma dat zich uitstekend leent voor het trainen van algemene leervoorwaarden en het remediëren van deficiënte cognitieve functies. De keuze van het materiaal is in die zin bijzonder dat het geen of nauwelijks een beroep doet op specifieke voorkennis. Echter, ook zonder het IVP-materiaal kan binnen de begeleiding en het onderwijs uitstekend mediërend onderricht worden verzorgd. Er is voldoende op ontwikkeling gericht materiaal voorhanden. De samenhang tussen materiaal en didactiek geeft het I.V.P. echter een meerwaarde.

Denkstimuleringsprogramma's zoals I.V.P.-Feuerstein bieden allen die bij het onderwijs en de individuele begeleiding betrokken zijn nieuwe uitdagingen door te stellen dat groeimogelijkheden ontwikkeld kunnen worden.

In de mediatietheorie van Feuerstein ontdekken we de essentiële rol die hij toedicht aan de mediator. Voor adequate begeleiding is echter niet alleen didactische kennis en vaardigheden nodig. Een positieve grondhouding, liefde voor het kind en het geloof in groeimogelijkheden van een kind/puber vormen onmisbare elementen voor adequate begeleiding. Men kiest voor het werken aan de groeimogelijkheden van een kind, investeert in het kind/de jongere om het competent en zodoende zelfbewuster en zelfstandiger te maken. Feuerstein spiegelt ons een optimistische visie op de mogelijkheden van kinderen en volwassenen voor. Meer nog dan een visie, biedt hij ons middelen om deze visie in de praktijk te gebruiken. Wellicht schuilt daarin wel zijn grootste bijdrage aan het verbeteren van de kwaliteit van de zorg, de individuele begeleiding en natuurlijk het onderwijs.

StiBCO

Dronensingel 3c 2411 GT Bodegraven

0172-652130

mail@StiBCO.nl

www.stibco.nl

www.mediatienetwerk.nl

www.mediatietmetmisc.nl

